

պիտոյ աննկատելի կերպով բա-
րոյապէս կապում է նրան, պայ-
ման է դնում նրան կուրորեն
կերպով հետեւել իր ուղղութեանը
և այդ հնազանդութեան փոխա-
րեն նիւթական օգնութիւն ար-
տանալ, գնալ կատարելագործ-
վել արտասահմանում, և այլն....

Բայց վայ այն ուսանողին, որ
մի ժամանակ խնամակալութեան
տակ է եղել, իսկ յետոյ յան-
կարծ ազատվել է այդ ճշնող,
բժշակող, անբարոյականացող
խնամակալութիւնից,—նրան կը
հալածի քուրմը ամեն տեսակ
ներքեւ և աններքեւ միջոցներով,
անանուն, յիշոցներով լի նա-
մակներ կուղարկվեն նրան քա-
ղաքային փոստով, մասնութիւն-
ներ կը լինեն ուսանողի վրա իր
պրօքի սփռելներին, որ երիտասար-
դը փոխադասոր մարդ է, մաս-
նութիւններ կը լինեն կառավա-
րութեանը, և այլն.... Այն ա-
պստամբ համարված, խնամա-
կալութիւնից դուրս եկած ու-
սանողին քուրմը այլ ևս հան-
գիստ չի թողնի. մայր, հայր,
ընտանիք, անձնական կեանք,
ամեն բան առարկայ կը գառ-
նայ նրա բամբասող, ամեն բան
արտասուրող լեզուի։ Այդ բոլորը
մէք ինքներս փորձով տեսանք։
Հասակ առած ուսանողնե-
րը այնպիսի խնամակալութեան
տակ են գտնուում, որ իրանոնք
ունեն կարգաւ հայերին կամ
ուսներին լեզուով միայն այն
գիւրքը, լրագիրը, կամ ամսագի-
րը, որ նրանց թշուղ է տալիս
իրանց քուրմը։ Մի լրագիր, որի
ուղղութեան դէմ է քուրմը,—

թէ և ինքն միշտ կարդում է, գրված
էլ չը լինելով—նա խտաւ արգե-
լում է և ուսանողին կարգաւ։
Այս ինչ գրութեան մէջ է
գտնուում մայրաքաղաքների հայ
ուսանողութեան մեծ մասը։ Լա-
յետից ինչ զարմանալու բան կը
հայրենիքը նոյն անգարգացած,
նոյն նեղհայեաց, նոյն անգործ,
նոյն թշնամի ամեն նորութեան,
ամեն առաջադիմութեան, նոյն
անազնի, նոյն միջնադարեան
զարգիստներով լի։

Կա հասարակական ասպարէզ
է մտնում, պատկում է, գաւակ-
ներէ հայր է լինում,—բայց իր
ամբողջ կեանքը մտնում է հին
խնամակալութեան ներգործու-
թեանը ենթարկված։ Անքեի
գիտար հանգամանքներում նա
չունի իր սեփական աշխարհայե-
ցողութիւն, իր սեփական հա-
մոզմունք, և այս կամ այն վրձ-
նողական քայլն անելու համար,
այդ հասակ առած, գրեթէ
այնքան մանուկը, տարէնք մի
բանի անգամ թիֆլիսից նա-
մակ է գրում Մոսկվա կամ Պե-
տերբուրգ, նայելով թէ որտեղ
է իր քուրմը, որպէս զի խոր-
հուրդ հարցնի նրանից թէ ինչ-
պէս վարվի կեանքի այս կամ
այն հանգամանքում, և ստացած
խորհուրդին համեմատ գործի....

Այս ինչ է մեր ինտելիգեն-
ցիայի մեծ մասը։ Կա բաղկա-
ցած չէ ինքնուրոյն, անկախ մի-
տածող, անհատապէս զարգա-
ցած անձերից, այլ մինչև իրանց
մահը մի որ և է մութ է խա-
ւար անձնաւորութեան խնամա-

կալութեան տակ մնացող կոյր,
ոչինչ ինքնուրոյնութիւն չունե-
ցող, ուրիշների, թուլակի պէս
անգիր սերտած բառեր կրկնող
գործիչներից։

Դժբաղդութիւնն այն է, որ
ուսանողը վերադառնալով հայ-
րենիքը գտնում է և թիֆլի-
սում և Նորդիկլասի այլ մեծ
քաղաքներից մի քանիսն որոն-
մի մի այդ տեսակ, բայց աւելի
մանր քուրմեր, որոնք մայրաքա-
ղաքների քուրմերի ազնւաներ են,
նոյն մութ, խաւար անձնաւորու-
թիւններ, նոյն գեանափոր, զգուշե-
րանաւորներ, որոնց փտած գա-
ղափարներին լոյս աշխարհը վը-
նասում է։

Չարմանալիս այն է որ այդ
մարդիկ իրանք, առհասարակ,
յիմար, տգէտ անձնաւորու-
թիւններ են, բայց գիտեն ազ-
գիւն երիտասարդութեան վրա
խորհրդաւոր, երկմտանի, անորոշ,
անհասկանալի բառերով։ Նրա-
նից մի բան, մի խորհուրդ ևս
հարցնում—նա չի յուսական
փիֆի աշի պէս մի առածով կը
պատասխանի քեզ կամ կէս խօսք,
չը վերջացած պարզութեան
կարտասանի և խորհրդաւոր կեր-
պով կը լռի, հասկացնելով քեզ
որ հարկաւոր ժամանակ ինքն
կը խօսի այդ մասին, երբ բա-
ւական տեղեկութիւններ կը հա-
ւաքի, իսկ այժմ ժամանակ չէ....
Եւ այդպիսով մարդը միշտ
թմարկում է մեռած այդ խելօք
յիմարների հեղինակութեան դի-
ւթական ազդեցութեանը։

Այժմ մեզ գրում են Մոսկ-
վայից և Պետերբուրգից որ հայ

ուսանողութեան մեծ մասը սկը-
սել է վերջապէս ազատվել այդ
տեսակ քուրմերի ազդեցութիւնից։
Շնորհաւորում ենք ուսանողու-
թեանը որ վերջապէս փորը առ
փորը դուրս կը գայ յիմարների
անբարոյականացող խնամակա-
լութիւնից։ Այսպիսով յոյս կա-
րող ենք ունենալ որ ուսանողներ
հետեւալ սերունդը աւելի ինք-
նուրոյն կերպով զարգացած, ա-
ւելի բարոյական և ազնիւ կը
լինի։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱ ԶԱՄԱՌՈՒՄ

Հոկտեմբերի 1-ին

Շամախուց հաղորդած հայ-լուսաւորականների և հայ-աւետարանականների միութեան վերաբերման
նրանց բարոյական և կրօնական զարգացման
և աւազակութեան աստիճանի մասին տեղեկու-
թիւնները (Մշակի) 149 համարում առանձի-
շամախութեան կարգաւորվեցան այսուհետ։ Յօդա-
ժարի անաչառ հայնապէս, անկողնապաշտ և ճշա-
տասիր դիտողութեամբ ապաքին արժանի է գովա-
թեան։ Յանկալի էր, որ ամեն մի թղթակից ու-
նենար այս գեղեցիկ յատկութիւնը և հանդի-
շուր գար ժողովրդի կարօտութիւնները և նրա,
ցարեւ, այսպէս ճշտութեամբ և կարեկցարար
ներգործութեան և հրապարակաւ յանդիմանելու նրա
ներկայացուցիչների և հոգեւոր գործիչների անգոր-
ծունեութեան և վատ կողմերը, որպէս զի գի-
տնական հարկ վերջ գար լինէր զարթոյնն այս խաւարում
քննադատելու։

Շամախու հայ-լուսաւորականները և հայ-աւե-
տարանականները սիրով են վարվում միմեանց հետ
և հաստատու դիտարկութիւն ունեն ամեն ազգային
գործերում համբաւել կերպով գործելու։
Շամախու ժողովուրդը քննած չէ, նա զգում է
կարօտութիւն հոգեւոր կերպով, մտաւոր կը-
թութեան և բարոյական զարգացման, բայց սոցա-
նից շատեր իրանց հոգեւոր հովիւների մի քանիս-
նեղի նորոյն չը գտնուող իրանց մարդիկ երեւո-
ցում այն, ինչ որ ցանկանում են, զժողովուրդը

չիկ բաց է արել ու ներս է նայում կամ ակնաշ-
դէմ է դնել որ լաւ թէ հեղ են խոսում, բայց նը-
մն մի ազգաբարոյական ստիպում է նորան եր-
գիւր կաշի և հեռանալ։ Դիցեք, որ ծանր օտա-
ներու սեփականութիւնը մի հանդի-
թիւն է դրաւում, այստեղ ևս մուտք ունի. միայն
պէտք է թեթեւ լինի, հեղեարմանաւ. օրինակ՝ Լը-
րաւից գիրքը կամ Սրբոյց վարդը, և որպէս
պէս են։ Եւ, որ արդէն ինչ գիրք ձեռք է ընկել,
վարձ կարգում էի և կարգաւորող համար. ունի,
օտանկաւ կարգում էի և ժողովուրդ ամենուր
լուրժեանք և ուղարկութեամբ իմ մտիկ էր ա-
նում, երբեմն էլ մի քանգաւորութեամբ իր հիւ-
ստան կամ խորհրդով յայտնում, արքային հիանալով,
սրբապատիւները խորհրդում էին, անարարական
ստատանները ծիծաղեցնում։ Արեւմտ մեր ընթի-
ցման նիւթերն էին Մարի և հրաշք, Զար և ան-
հասկարարութիւն, Ստատան և կործանում։ Շամ-
անալում մի Սեփականութեան մեզ լայն է բերել, մի Ար-
այ Մարիս զարմանք, և երբեմն մի յիմար
տանալ ծիծաղ. օրինակ անհասկարարութեան զան-
նան թիւ պատարագ ամեն և ստիպաւ յայտ-
նելու ծիծաղում, երբ յետոյ աւանդաւորում զար-
ցում ևս օգտաւոր, ստիպաւ զանազան ասում է թէ
էլ աստաւոր սեղանի տուն նստած գրում էր
ժամանորեւ մեղքերը. երբ թողլը ցտաւ ու
էլ տեղ չը կար գրելու, աստաւոր նորա մէջ
մարդ աստաններու միւրաւ մասնեան, ինչ
ոտած քաղում էր որ երկնայ, յանկալ
թողլը պատաւ և վարպետորդ գրելու
չըլիկ զիպաւ պատիւ։ Որոշումն իր
անանալ տեղով խաշք ևս խաւարում է լի-
նում։ Մեք այդ կարգաւոր ծիծաղում էինք
նայի որ թէ ինչպէս այն մեծ մարդիկ, որ մեր
դուրս վերածնան և մեր պատմութիւնը ներկիւ
րով և Թորեանայինով, որ մեզ Հայկազան Բա-
նարաններ տուին, Հայր Արեւիկ Բերանանութիւնը

միա յարձակուողը. պատահամբ մօտ էի գը-
տնում նորան, որին հասնելու էր թուրքի հարուա-
ծը. նա մարմին էր ձապուկ շարժաւորով փա-
խուտ տուց, և թուրքի ծայրը առաւ իմ գը-
խարկին կայիւ պահպանակի՝ որ աչքերուս վրա
էր. պանիւր պէս կորեց կային ու մի եռակնիկ
բաց արաւ պահպանակի վրա։ Այս, եթէ զիպիւր
զիպուտ, մեռած էի. եթէ աչքիս, չիմա մէկը չէի
ունենալ։ Մոկարի են այդ հարուածները, ուր որ
գէլպիւր՝ շատ անգամ մարմինն այնտեղ պայտը
պայտը կապտակում է, արիւնք մէջը խեղ-
դում է։

—Բայց ինչու խաղերու այդ վտանգը. —հարցու-
ցի, խաղը կորեցի։

Ողորջեալ վտանգն է միայն, կամ աւելի ճիշդ
տեսլով ցանկ է այդ տեսակ խաղերուն գին տու-
ղը. աւելի ողորմ ևս կարգում խաղին, որ մի
բան կորցնում կամ վատաստում են, մի ցաւ կամ
հեշտութիւն զգում են, կարծի, ուր կըրթը զարթ-
նում ու գործում է։ Գործով խաղացողները այդ բանը
լաւ են հասկանում։ Մեր զիւրաքին բան չի կոր-
ցնում, ցաւը կանգնի ու կը մտաւոր, իսկ մար-
մինը կը զիպիւր այնպէս ու չարքաւ, մի տալիս։
Ջերմութիւնն ու շարժանքն ինչ այս յեղիկով
կեանքի մէջ ամեն քայլ փոխի մեզ հարկաւոր կը
լինեն։

Ջերմականներն մէկն ասեմ, ուր ամենը հեշ-
տութիւնը գիւթում է խաղացողին. այն է ճան-
լիկ)՝ աղը։ Տանեկերէն միջեւ տանեկեղ տա-
րեկան աղիներ իրենց ընկեր ու ընտանիք տողը
հետ խաղում են այս կէտեղից յետոյ կամ երկու
այս յեղից տանը։ Այդ գնալ ու գալու մէջ մի ա-
նակովի շրպաղոր կայ որ հարբեցնում է պատանի
աղիլայ սիրոր, բարձրանալու, ի ներս և դարձաւ,
բարձրանալու ժամանակ շարժմանն ու փէշերով

հանած քամու մէջ գեղեցիկ ծամերը ծաւալ ծա-
ւալ խաղում են, լիակտուր ձեռած օդովը ուռուցիկ
լանիւ ելե՛լ է անում իւր ձեռակար կրկնակի տակ
որ պահպանում էր եւ երկու մողանաւ աշխարհ-
ներու, այտերն այն արագ շարժման մէկ յատկու-
թեանը ցտաւ ու կարկաւոր են, աչքերուն մի
տեսակ գնալուցն էլ ելե՛լ որով արտ է տես-
նում իւր շուրջն եղածները. երկու ձեռով ամուր
բանիւ է լուծները երկու կողմէն. մէկ գլուխն է
հանում մէկ ու բարձր ասան առելին, մէկ ոտ-
ները շանդիկաւց գնալներին զարկում, ճիւղ-
լով ուղղաւորում։ Նրդի վրա երկնցուցած դը-
րած հաստ ձողը կամ թուղ, որի վրայից այս ու
այն կողմէն կախվում էլնում է միջեւ տան յա-
տակին մօտիկ երկայն չուանը, ինչն էլ երբեմն
շարժման թափն զգում է և ճողցնել հանում։ Ն-
տեղ կանգնած մի ետարին պատանի կամ մի այ
աղիկ հոնտում, հրում է, ճանտողին երբեմն եր-
բեմն։ Գող են պատանու աչքերը, վարպետ ու
արվեստ է նաև աղիլը, և չի թողնում որ սիրելի
մազակի աչքերը որ և է բան կարողանաւ աւա-
րիլ երանից։ Նրկուրի օրով մէջն էլ մի բոց կայ,
այլ ինչ, բայց երկուն էլ անմեղ են ու սուրբ։
Բայց աղիլաւորի հետ երկու կողմ քարած արարող
գողի պէս նեղեւ նայում են ուրիշ աւազակներ, ու-
րեքը շարժաւորութիւն չունեն տուն մտնելու մեր-
ձաւոր կամ ընտանիք չը լինելով, երբեմն զուարճ-
անք շարժութեամբ շարժում են թաւը կամ փեր են
բարձրացնում և կապ վար են թողնում իւր տեղը
և պատանու են ճանտողի վրայ նստող աղիլայ ը-
ղին որ ճիւղ է հանում համաստալի, և երբեմն էլ
աչքերը վերցնելով հարողը խեղճ ձեղքն ասում է
մի այնպիսի շնորհով ուր վերջը հետ գտնուում է
և սպեղանի։ Դոքա այլ ևս աւազակներ են, ներք
նեղի աստ.թեանս, զոցա թուականի մէջ լու է
ընկել, այդ խոտուն արկուն ունեցողները ծռե-
ր են արար կամ նորա աղիլայ վրա, ասել է սիրա-
հարուց են, և արկածանիւղի, այս և այն տանքի

*) ճանտող, ճանտակ, կայնակ ճանք, ուր ծը-
կան երեխայն են օրորում ճանտելով։

գիմարտ են օտար եկեղեցի, և այսպէս մեր Հայաստանեան եկեղեցիք որչափորէն զատարկեալու է և մեր ուսումնարանները ընկնում են:

Յետախմուքիւնը ահա իսկ պատճառը, որ Հայ-ուսումնարանները մեծ բազմութեամբ յաճախում են աւետարանական եկեղեցիներ:

Յոյս ունենք, որ մեր Վեպարա Հայրապետը իր Հայրապետ ուսուցչութիւնը կը դարձնէ ճամբար ժողովրդի խնայելի միջոցի վրա և ազաւակ նրանց այդ վտանգաւոր դրութիւնից: Աւելորդ չենք համարում հրապարակաւ յայտել մեր առ ի սրտէ գոհունակութիւնը «Մարտի» խմբագրին, որ պատկաւարաբար խնայման է հանդիսանում հրատարակելու մեր բարոյական ցանկը և կարօտութիւնները իր լրագրի միջոցով:

Այս ճամբարում գրութիւնը, որ ճամբարու առհասարակ Հայերի թէ լուսաւորականների և թէ աւետարանականների սրտի ճիշտ արձագանքն է, խնայարարաբար խնայում ենք բարեհաճել տեղի տալ նրան ձեռք պատկանելու լրագրի էջերում:

ՆՆԻՔԻՆ ԼՈՒՍԻՔԻՆ

Չորեքշաբթի, ամսին Տ-ին ՔիճԼԻՍ ժամանեց Մոսկուայի հնագիտական ընկերութեան նախագահ Լուսիկովը: Պատուելի հնագետ Քիճիկովը կուրորդի Անի, Մեշէի և Բագրատի հնու-կութիւնները հետազոտելու, յետոյ Արմաւիրի մէջ փորանքներ անել կը տայ: Լուսիկովը, որ առաջիկայ 1881 թ-ի Քիճիկովը կազմակերպեալ ընկերութեան ժողովի նախագահը կը լինի նոյն իսկ կամ Լուսիկովը:

Մեզ հարցրում են. ՀԱՍԻԱՍԻՐԻ ճամբարեցոյ եկեղեցին մնացել է ասանց երեքգիտանի և գտնուում է աւագ քառանկալի հողաբարձութեան ներքոյ. ժողովուրդը անտարբեր է, ամենին ուշադրութիւն չէ դարձնում եկեղեցու ճամբար երեքգիտան նշանակելու վրա:

«Կազմագր» լրագիրը լսել է որ Նորին Բարձրութիւն, Կովկասեան Փոխարքան թոյլ է տուել պ. Ա. Կարաբեգովին հրատարակելու Քիճիկովում մի նոր ուսուցչական շարքաթիւքով «Судебные Повеления» (Պատասխանական կարգեր) վերնագրով:

Մի երեստասարդ, ընտանիքի տեր մարդ Հայ օ-Ֆիցեր, որ գիտութեան զարգացումը ուսում է աւարտել, խնդրում է մեզ յայտնել որ ընդունում է իր ընկալարժան աշակերտներին, պատրաստում

է նրանց միջնակարգ դպրոցները ստորին դասարանի համար և կրկնում է նրանց Հետ դասերը: Հասցեն կարելի է խանալ «Մարտի» խմբագրատան և Բերեշտով գրախանութիցով:

ԱՐՏԱԿԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՍՈՒՍԱ

Լրագիրների մէջ կարգում ենք հետեւեալ լրագրականութիւնը Փարիզից: Ֆրանսիայի մէջ միջխտրական վերջին դժուարութիւններ պատճառով լրագիրը չէր հասան իրանց նպատակին: Այլ ևս ոչ ոքի համար զարմանք չէ, որ Ֆրէյլին ստիպված էր թողնել իր պաշտօնը որովհետեւ նա համաձայն չէր Բամբետայի հետ Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութեան վերաբերութեամբ: Պատգամաւորների խախտման կարծիքով Ֆրէյլին այնպէս եռանդով չէր պաշտպանում Յունաստանի շահերը Արեւելքի մէջ, ինչպէս Բամբետային էր ցանկանում: Այսպիսով միջխտրական դժուարութիւններ առաջացան և Ֆրէյլին չէր հրաժարվելուց յետոյ, Բարոնէսին Սեն-Վեր ստացաւ արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնը: Քանի որ Բամբետային յաղթող Հանդիսացաւ, ուրեմն Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութիւնը այն ուղղութիւնը պետք է ստանար, որը ցանկալի կը լինէր Բամբետայի համար, բայց իրականապէս բոլորովին հակառակը պատահեց: Փոփոխութիւնը ճշմարիտ է կատարվեցաւ, բայց բոլորովին հակառակ կողմը: Ֆրէյլին չէր թողնէր անելի գործը և խաղաղասէր էր քան թէ իր նախորդը: Մինիստրների առաջին խորհուրդներից մէկը ժամանակ պէտք վեցաւ հեռագրել Ֆրանսիական նաւատորմի հրամանատար Տոկապետ Լաֆոնին, որ նրան ստանձնէ նախկին հրահանգները յետ եւ աւանդում է որ նա ոչ մի իշխմանակ քայլ չանէ Քիւրբիայի դէմ, մինչև որ նոր հրահանգներ չը ստանայ: Իրանից յետոյ ուղարկված հրահանգները պատուիրում էին Տոկապետ Լաֆոնին անտարբեր մնալ, եթէ նաւատորմը սկսէ ուղարկել Վուլցինի և

չը մասնակցել յարձակմանը այրանական այդ բարադի վրա:

Քիւրբիայի իր լրագրի մէջ ծաղրում է այդ կարապետութիւնները անտրի, որ դրանք այնպիսի նշանակութիւն ունեն, որ Ֆրանսիական նաւերը հանգստութեամբ ենթարկվին վնաս թնդանութեամբ ամրոցի կողմից, իսկ իրանց չը համարակալին նրանց պատասխանել: Բայց նա, որ ճանաչում է Ֆրանսիական հասարակութեան այժման տրամադրութիւնը, գիտէ, որ նոր մինիստրութիւնը ուրիշ կերպ չէր կարող վարվել: Չը նայելով, որ Բամբետային օրդան Վէ-Էյի, լրագիրը պատերազմական ոգով լի յօդուածներ է տպում հասարակական կարծիքը խաղաղութիւն է պահանջում և իւրաքանչիւր մինիստրութիւն, որ պատերազմական մտադրութիւններ կունենայ, անպատճառ կընկնի: Բայց այդ Ֆրանսիացիների մեծամասնութիւնը չէ հաւատում Վուլցինին ռաբակոնելու միտքը՝ այդ բարադը չընթացողներին յանձնելու նպատակով:

Ֆրանսիացիներից շատերին անմատչելի են զիպլոմատիական լայն մտածութիւնները: Ստիպողական միջոցները Քիւրբիայի դէմ նրանք այլանցիների իրաւունքների բռնաբարութիւն են համարում, իսկ այդպիսի խնդարութիւնից վրդովում է Ֆրանսիացիների ասպիտակներն ոգին: Ներկայումս Ֆրանսիացիները իսկապէս համարում են միայն այրանցիներին Ֆրանսիացիները չափազանց համակրել են այրանցիների համարանք ընդգիշարութիւններ միջոցները Եւրոպային, չը նայելով, որ նրանց մեծամասնութիւնը այրանցի անուր առաջին անգամն է լսում:

Ինչ կը վերաբերէ Յունաստանին, նա երբեք չէ վաղելի Ֆրանսիացիների համակրութիւնը: Ինչ այն ժամանակից, որ հասարակութիւնը նկատեց, թէ Բամբետայի զինատուրութիւնը խառնել Ֆրանսիային եւ Իտալիային պատերազմի մէջ այդ երկրի պատճառով, Յունաստանը Ֆրանսիացիների համար անտելի դարձաւ: Բամբետայի վար-

մունքը վատ հետեւանքներ ունեցաւ նոյնպէս և նրա բարեկամների համար: Այս հանգամանքը անհրաժեշտ է ի նկատի ունենալ որովհետեւ սրանից պարզ երևում է, որ Ֆրանսիան չէր կրնար, ինչպիսի դժուարութիւններ էլ պատահէին Արեւելքի մէջ: Եթէ ճշմարիտ է այն բանը, որ Վալապետ մտադրել է յոյցեր անել Իտալիային նեղուցի մէջ, որպէս զի ստիպել Քիւրբիային իրազդել Քիւլլինի դաշնագրի վիճակները Յունաստանի, Չերնոսորիայի և Հայաստանի դիտարկութեամբ, կարելի է մի բան հաստատ նախադրեալով: Ֆրանսիան ոչնչով չի մասնակցել այդպիսի ցցին:

Վալապետին և նրա քաղաքականութեանը Ֆրանսիացիները շատ քիչ են համակրում: Ֆրանսիացիների մեծամասնութիւնը չէ կարող չընել Վալապետին նրա անտարբերութիւնը 1870 թ-ականներին, Ֆրանս-գերմանական պատերազմի ժամանակ: Բայց այդ Ֆրանսիական քաղաքական շրջանները հաւատացած են, որ Ֆրանսիան Արեւելքի մէջ երկրորդի գեր է խաղում, որ նա կորում է Քիւրբիային յամառել և չը կարողել իր վրա ստան պարտականութիւնները: Այդ հանգամանքն էլ առիթ է տալիս Ֆրանսիական կառավարութեանը խաղաղասէր քաղաքականութեանը հետեւել և միտ զգոյշ լինել:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՈՒԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԳՈՒՄԻ ԸՆԵՆՈՒԹԻՒՆԵՐ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԿ, 8 հոկտեմբեր: Վրասիայի տեղական Վեստեկ լրագրից հարցրում են. Քաղաքականագիր և Քաղաքականագետ Հին-բանց որովհետեւ Միխայիլ և Կոնստին Ալեքսանդրովիչի հետ ազդուութեամբ հասան Լիւբիմովի: Քաղաքականագիր Վալապետ հանդիպեց նրանց նախահայտի մօտ: Վրասիայ լրագրի համար ժամկետը արդիված է: Հրատարակված է Դարբարային հրաման մի քանի նախագիծերը հետազոտելու համար ժամանակաւորապէս նշանակված անաստորների լեկտիւրաների մասին:

Իմրագիր-հրատարակող ԳԻՒԳՈՐ ԱՐՈՐՈՒՆԵՐ

Բաղնակում էի հարցում, մերժ ժպտեցաւ կարմրած երեսով: Մեր պապերու ոգիներն իրարից ազդեց լիւթիւթութիւն էր բերում նորան, թէ իսկապէս յուսաւանք էր զարթնելու փառքին, սխալագ: Ուրդերի երկիւղածութեամբ նորա ոգիւրութեան աննման բուռն, և լեւրկորդեց հարցում:

—Ուրախեմ երեւոյթ, գունդ-գարձաւ նա լիւթն որ մեր շինական անգամ այսօր ուսման համար ունեցած վրձն եւսանդովը զերում է իւր ճակտին այն դրութիւն, որ Իրանեցից Հայրն երեմին դրած էր անտեղ (դուք ոչ շատ իրաւունքով, անուսումնասիր կոչելով Հայ ազգը: Եթէ բնագրում խաղող է բաւական առաջնորդ և դուքս ճանդիւր սանալ, ապա ուրեմն ժողովրդին մի զուգարթ քր Հայ գաղթի: Այս աւուր Հայրն ստուժ է կարգիւ, որդի, որ մարդ դաւանաւ, մինչ ոչ ժամանակ դարեւով սովորական զարձակ իսկուք էր թեւեղում թէ կարգայ վարդապետ պիտի լինէ իւր տղան: Անդուս չին վարձապետը միայն վարդապետը կամ տեղաբնակցութեանը պատրաստում, որոնց իրենց միայն չերկէ ինչ իրենց քարոզ ժամանակներն և կենտրոն պետք լընելու համար, և իրենց թիւն է հարկ էր որ չափաւոր լինէր: Ապա թէ ոչ անարիւն ծառիւրներու նման նորա իրենց եղի զարգացութեամբ ապրել չէին կարողանալ, որ գոյնելով ստուժ է մեր Նիւթին: Իսկ նոր վարձապետը զգուշ կենտրոն և բազմապատկառ ժամանակներ մէջ իւր ընկել հանձնարով ապրելու յարմար մարդ է պատրաստում, ուսուցանելով նորան թիւր և տալով տեսանելի աշխարհի գիտութիւնը: Այս ուսումը ամենին կարեւոր է: Ժողովրդին դպում է այդ և ցանկանում է որ իւր որդին կարգայ ու մարդ դաւանայ:

և Հայի Իրեցազնը, Չամիչեան Նուհատորը և Ինճի-Տեմիրի Հնամականութիւնը, որ մեզ Հանքուս բերին, Մոսկով և Կոնստանթն, որ մեզ Վիլնիւս բերին և Կիւրբան և Տակիստու, որ մեզ Ռասին բերին և Բոսիւս և Ֆիւլին: Միլիտոս տալին մեզ և վերջապէս չին և նոր մեծ ազգայ քանադանդներն ու ամեն կարգի գիտնականներու ճաշակը մատակարարեցին մեզ ինչպէս այդ մեծ մարդիկ փորձեցին և գնահատելու մարդացին բերին որոշումը ու անդան և անպէս Արդիտանը, Ալեքսանդրովի, երկուսնայն հրաշքներ, միմիայն ստատաններ որ ուրիշի մեղքերն են գրում և իրենց գիտելը պատուում, իշխողութիւնները կարճ և խնդրել պատկառ ստատաններ: Իր պարզամտ գիւղացու առէն անդամ խաղաղաւարտութիւն են: Մենք հաւատում էինք այդպիսի բաներով, որովհետեւ այն դրերը, որ մենք կարողանում էինք գիտնալու ծառայող կամ բարեպաշտութեան սիրով: մեզ հաւատացնում էին, և ինչպէս կարող էինք չը չաւատալ զրբի մէջ գրումներին: Այդ դրերը մեզ չզոգրել ստուժել էին տալիս, մեր անառաջնորդ կամ աւելի ճիշդ՝ տրգետ առաջնորդով մոլորեցած երևակայութեան մէջ եղբորներն ու պիտար պատանները բազմապատկառ, եւ, երբ մուկն էր և ուզում էի անտուժ, դուրս գալ, ոչ թէ ընտանի կերպով երեսն դէպի, որովհետեւ այն ջամակա, որովհետեւ կարծում էր թէ ստատաններն ետեւս գալիս են և շալակի կը թռչնէ, ուստի, որպէս զի յանկարծ չը բռնեցին, երեսն դէպի անտուժ խորն էի անում: որովհետեւ կարծում էր թէ այն սենեկ կուգայ, և միջոցում անդադար այս ու այն սուրբն էի զգնութեան կանգնում և կուգայ խաղաղութեամբ: Նոյն ճշմարտ, բնութեամբ անկախ էի. կարող էի աղաւտեղով միմեզ գերեզմաններն երթալ ու յետ գալ բայց էն կուլի էի անում երևակայութեան ճնտ Տէր ան Աստուած: Այս, մեր կարգացած գրերը ստատաններով արբերում ու զոթեղում լինէ չէին, ինչպէս և մեր չեքեքները դեմով, քաղցրով ու

մուկ աշխատով, բայց վերջիններում գեներ, թէն չար, մեզ չէին վախեցնում: դեր չէր որ երազում կամ մուկ տեղում թուրք բերնուս յորաքանակ էր, այլ՝ ստատաններ, քաղցր մեզ առում էին թէ իրենց գիտնալ շատ պատահարներ են եկած եղել, և իրենք խնդում ու բազմ քանակ իրենց անձը պաշտպանել ու ամենէն ազատուել: աղաւտել են նաև միմիայն բերնէն մի կոյս աղբիկ ազատել են դուստր ճանկերին մօրը արարածներ և իրենց անհրաժեշտ փոխարէն մի աքիւր կամ մի պիտուակ խոր վրա նստած՝ մուկաշխարհէն լոյս աշխարհ են եկել, իսկ սրբերը նաև առում էին թէ իրենց լիւթը իրենց չոր տունը չեղաւ, քաղցր են ու նապաստներ, ճգնութիւն են արել, ծով են պաշել, իսկ են կերել, ստատաններու հետ են կուտել որտեղ երեւել են իրենց այլ և այլ կերպարաններով և շատ անգամ կնոյ կերպարանքով խնդէ սրբեր, և վերջապէս բոլոր կենտրոնը ազդեցով անցնելին վերջը մի քարանձաւում կամ որ և է անկեղծում առանց շատ անգամ մի աղանդողու երես տեսնելու մուկն են և անանկողնի ճնտ և բուրբի իրենցից: Իսկ եթէ նոյնպիսի մէկը սխալմամբ մի կնոյ գիւղի ընկալել գործուել է գոթիւր, էլ ոչ մի գործութիւն նորան այն տեղից դուրս բերի կարող չէ:

Մեր ժողովուրդը գիտնալու ծարաւը խիստ շատ ունի, բայց մեր առաջնորդ տերերը (խաղաղ չղոյնող քաղաքաներու վրա է) թէն կարող գիտնալ, գարձալ տղան են, և տղաներս անդադար չազ խնդող որդուն քար են տալիս, և ծով խորն գրողին: Ծ. դժբաղդաբար քարն ու ծով էր առաւտութեան կալ հայո ու ձկան կիրարկարանքով:

Մեր քառակն գիւղերը և անցնում և միմիայն իրենց էր օտարութիւն մէջ ու ունայ գիւղերին ուսման վրա ծանրացած խոնարհում էին կրծոց վրա որ ժողովուրդը տանձ մայիկ և կրծք և ճարպի պատարկն էլ սկսում էր ճըթ ճըթ ձայն հանել և լայն առկայիլ: Ընթերցողը դադարում էր, ժողովուրդ

ցրումով, ամբուստան մայի (տաւարի) տակն ճոգաւ ժամանակն էր, որ պոճիկնէ վերջը տուրքը, տաք թնորի շուրջը բոլորումս նստած, իւր իրիկ-նաւաջն է անուշ անում, ու քաղում ճնտ:

Մի ուրիշ դարձուրդ էլ ունի, մանուսանող թէ պաշտում կամ պարքը: Կիւրբուս ժամն երեւում եղաւ չեղած, մարս ինձ ձայն էր տալիս՝ ընել: Գիտելը զարկին: Այ, թողնել մանկութեան անուշ դանդը զարկին: Այ, թողնել սուրտ ու բղով ծով երանք, ինչն՝ ձմեռուայ ցուրտ ու բղով ծով երանք, ծով, ծով, որ աղթմարի շնորհն է միայն տաքանում, որի սալ քարերը սառն են երկաթի տաքանում, որ թէ և մեծաւ ձկնի կանխելով մէջ սառն, չի, ուր սեղանի վրա մուկ ցրումս աղաւ լուսով ձնեղնեղնում է և չի կարող իրանից հեռու վանել խաղալ էր նա ետեւս՝ իւր շալի մէջ վաթթիւնում, երկուս էր Հայի ճակտի ճակտի այս ու այն կողմ նաև այլ ժամկետներ, որ պիտակ ձիւ վրա իրեն գիւղաբնակց ոգիներ: Մտնում էր ներս տեսնաներ շատու նորան պատկառ, և ինքը գրում էր դաւեր, ծամի շալիկա հագնում ու կուգէր, կամ եթէ տերերը դու չը եկած զախի անանքի վրա չղոյնում, ոտներու մասաները մի կարակար միջ ձնեղնեղնում մէջ առնելով, որ տաքանում, խոնքերը մկնում էին, բայց յետոյ թմորութիւնը զալիս էր թէ էն էր ինքն ոչ գիտնալ էլ չէին գգում: Հուկ՝ տեղերն ծամի տը հնում է և այն կարակարկան միտութեան ու լը-միտութեան մէջ խորնէն ձայնով սկսում էր մեր պապերու ձարթիւրը: Ընարթիւր, փնթ է իմ, արթիւր, և ես զարթնայց առաւտում...

Ապուշ մնացի, երբ երկու խոշոր արտատուր տեսող դրոշմանքան քարեկամ աղբերն, պատանս հարցի, չը պատասխանեց, գլուխն այն կողմը դարձուց, ձեռքի երեսով սրբեց աչքերը, յետոյ դէպի ինք դաւանալով, որ նայուածքով շա-